

منابع فقه شیعه

ترجمه

جامع أحادیث الشيعة

حضرت آیت الله العظمی سید حسین بروجردی

جلد ۲۷

انحلال نکاح و کفارات

تعریف طلاق، عدّه، خلع و مبارات،ظهار، ایلاء، کفارات ولعان

مترجمان

احمد اسماعیل تبار

سید احمد رضا حسینی

مهدی حسینیان قمی

سرشناسه: بروجردی، حسین، ۱۲۵۳ - ۱۳۴۰.
 عنوان قرارداد: جامع احادیث الشیعه، فارسی، برگزیده
 عنوان و نام پدیدآور: منابع فقه شیعه: ترجمه جامع احادیث الشیعه حضرت آیةالله العظمی سید حسین بروجردی
 رحمه الله جلد ۲۷ انحلال نکاح و کفارات تعریف طلاق، عده، خلع، ... / مترجمان: احمد اسماعیل تبار، احمد رضا
 حسینی، مهدی حسینیان قمی.
 مشخصات نشر: تهران: فرهنگ سبز، ۱۳۹۰.
 مشخصات ظاهری: ۷۸۸ ص.
 شابک: دوره ۲ - ۲۵ - ۹۹۰۶ - ۹۶۴ - ۹۷۸ - ۱۵۰۰۰۰ ریال: ۳ - ۹۷ - ۹۹۰۶ - ۹۶۴ - ۹۷۸
 موضوع: احادیث شیعه - قرن ۱۴.
 موضوع: احادیث احکام - قرن ۱۴.
 موضوع: زناشویی (اسلام) - احادیث.
 شناسه افزوده: اسماعیل تبار، احمد، ۱۳۲۳ - مترجم.
 شناسه افزوده: حسینیان قمی، مهدی، ۱۳۲۲ - مترجم.
 شناسه افزوده: حسینی، احمد رضا، ۱۳۲۲ - مترجم.
 رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ ۱۳۲۱۱۸۵ ۲۰۲۲ ج ۲/ ۹/ BP۱۳۴۶
 رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۲۱۲
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۶۹۲۵۷

انتشارات
 فرهنگ سبز

نام کتاب: منابع فقه شیعه
 نام نویسنده: حضرت آیت‌الله العظمی سید حسین بروجردی
 مترجمان: احمد اسماعیل تبار، سید احمد رضا حسینی و مهدی حسینیان قمی
 صفحه‌آرا: علی قربانی
 طراح جلد: امیر معود رئوفی
 نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۰
 شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه
 ناشر: انتشارات فرهنگ سبز
 چاپ و صحافی: هنر سرزمین سبز
 شابک دوره: ۴ - ۴۵ - ۹۹۰۶ - ۹۶۴ - ۹۷۸
 شابک: ۳ - ۹۷ - ۹۹۰۶ - ۹۶۴ - ۹۷۸
 قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال

حق چاپ محفوظ و در اختیار انتشارات فرهنگ سبز می‌باشد.

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهید بهشتی، خیابان پاکستان، کوچه چهارم، پلاک ۱۰، طبقه دوم ۸۸۵۱۳۱۸۹
 مرکز پخش: تهران، خیابان انقلاب، خیابان اردیبهشت، کوچه نوروز، پلاک ۲۷، طبقه سوم، پخش ایده پرداز ۶۶۴۸۷۱۲۴
 WWW.farhangesabz.ir
 نشانی اینترنتی:

سخن ناشر

نشر فرهنگ جهت باورسازی مردم در جوامع انسانی ضرورت انکارناپذیری دارد. سیال بودن فهم انسان همواره در جریان تاریخ، همراه با تکمیل معارف قدیمی و فراگرفتن مفاهیم جدید جاری است و هرگز معارف انسانی و دستاوردهای نوین آن در حوزه علوم ریاضی، تجربی و علوم انسانی متوقف نیست. مهم ترین بخش معارف انسان ها به مفاهیم بایدها و نبایدها برمی گردد، مفاهیمی که اعتباری هستند و به اعتبار کننده این مفاهیم بستگی دارند. مسلمانان بایدها و نبایدها را به کلام خدای بزرگ و سخنان پیامبر ﷺ و جانشینان او مربوط می دانند و شیعیان جانشینان پیامبر ﷺ را خاندان معصوم ﷺ آن فرستاده الهی می دانند.

انتشارات فرهنگ سبز سعی دارد با ترجمه کلام امامان شیعه که جانشینان معصوم آن رسول الهی هستند، قدمی در جهت نشر فرهنگ اسلام بر پایه اندیشه های اهل بیت ﷺ بردارد. تبلیغ و ترویج فرهنگ اسلام از طریق نشر آموزه های پیامبر اسلام ﷺ و جانشینان معصومش به منظور مواد اندیشه و تحلیل فکری مردم از وظایف انتشارات است. امید آن که نشر فرهنگ سبز در انجام این وظیفه موفق و مقبول باشد.

اعداد و نشانه‌های اختصاری

کا	 الکافی
فقیه	 من لایحضره الفقیه
یب	 التهذیب
صا	 الاستبصار
نل	 وسائل الشیعه
ک	 مستدرک الوسائل
الدعائم	 دعائم الاسلام
المعانی	 معانی الاخبار
البصائر	 بصائر الدرجات
م	 مترجم
خ	 نسخه (کتاب) خطی
ظ	 ظاهراً
مجمع	 مجمع البیان
آت	 مرآت العقول
خل	 نسخه بدل
ط	 طبع
ج	 جلد
ن	 نگاه کنید - علامتی است که بعد از حدیثی که نیاز به توضیح دارد گذاشته می‌شود.
معلق - الی هنا	 حذف آن قسمت از سند لاحق که با حدیث سابق مشترک است.
بهذا الاسناد	 عدم تکرار سند روایت لاحق در صورتی که با روایت سابق بطور کلی یا در صدر سند مشترک باشد
صح	 صحیح است
۳۹۹۵۶	 شماره تعداد احادیث روایت شده از جلد اول
(۱)	 شماره مربوط به روایت هر باب
۱	 شماره مربوط به تعداد روایات در این جلد

مقدمه

کتاب حاضر مجلد ۲۷ منابع فقه شیعه ترجمه جامع احادیث الشیعه اثر جاودان حضرت آیت الله العظمی حاج سید حسین طباطبائی بروجردی است که در آن به گزاره‌های اعتباری اسلام از کتاب خدا و سنت رسول خدا ﷺ از دیدگاه اوصیای کرام آن حضرت در مباحث طلاق، عده، خلع و مبارات، ظهار، ایلاء، کفارات و لعان پرداخته شده است.

بنابراین مجلد‌های ۲۵ و ۲۶ منابع فقه شیعه مربوط به ماهیت نکاح، شرایط و آثار آن است همانطوری که مجلد ۲۷ منابع فقه شیعه به انحلال نکاح اختصاص یافته است. آنچه در ذیل می‌خوانید توضیح مختصری پیرامون مولفین و تدوین کنندگان سنت رسول خدا ﷺ درباره نکاح و انحلال نکاح طبق ترتیب زمان بندی از قرن دوم تا پایان قرن چهاردهم هجری قمری است.

منابع جلد‌های ۲۵، ۲۶ و ۲۷

منابع فقه شیعه ترجمه جامع احادیث الشیعه از مصادر دست اول روایی، طی قرون متوالی از قرن اول تا عصر حاضر تدوین شده است. این منابع که از کتاب خدا و سنت رسول خدا ﷺ تدوین شده است حسب کاربرد آیات و روایات در انعقاد و آثار و انحلال عقد نکاح طی مجلد‌های سه گانه ۲۵، ۲۶ و ۲۷ براساس قرون و سال‌های تألیف و تدوین به شکل ذیل تنظیم شده است.

قرن اول

۱- قرآن کریم

قرن دوم

۲- فقه الرضا. منسوب به امام رضا علیه السلام. (؟-؟)

۳- صحیفه الرضا. (؟-؟)

۴- التوحید. مفضل بن عمر جعفی. (؟- ۱۶۰ ق)

قرن سوم

۵- المحاسن. احمد بن محمد بن خالد برقی. (؟- ۲۷۴ یا ۲۸۰ ق)

۶- الفارات. ابراهیم بن محمد ثقفی کوفی. (؟- ۲۸۳ ق)

۷- بصائر الدرجات. محمد بن حسن بن فروخ صفار. (؟- ۲۹۰ ق)

۸- النوادر. احمد بن عیسی بن عبدالله اشعری قمی. (؟- متوفی در عصر غیبت صغری)

۹- الزهد. حسین بن سعید اهوازی. (؟-؟)

۱۰- المؤمن. حسین بن سعید اهوازی. (؟-؟)

۱۱- جامع الاحادیث النبویه. ابو محمد جعفر بن احمد بن علی بن قمی. (؟-؟)

۱۲- تفسیر العسکری. منسوب به امام حسن عسکری علیه السلام. (؟-؟)

قرن چهارم

۱۳- تفسیر العیاشی. ابی نصر محمد بن مسعود بن عیاش سمرقندی. (؟- حدود ۳۲۰ ق)

۱۴- تفسیر القمی. ابوالحسن علی بن ابراهیم قمی. (؟- ۳۲۹ ق)

۱۵- الکافی. محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی. (؟- ۳۲۹ ق)

۱۶- رجال الکشی. ابو عمرو محمد بن عمر بن عبدالعزیز کشی. (؟- حدود ۳۴۰ ق)

۱۷- اثبات الوصیه. علی بن حسین مسعودی. (؟- ۳۴۶ ق)

۱۸- الاستغاثه. علی بن احمد کوفی. (؟- ۳۵۲ ق)

۱۹- دعائم الاسلام. نعمان بن محمد تمیمی. (۲۵۹-۳۶۳ ق)

- ۲۰- کامل الزیارات. جعفر بن محمد بن قولویه قمی. (؟- ۳۶۸ق)
- ۲۱- من لا یحضره الفقیه. شیخ صدوق. (۳۰۶ یا ۳۰۷- ۳۸۱ق)
- ۲۲- فضائل الأشهر الثلاثة. شیخ صدوق. (۳۰۶ یا ۳۰۷- ۳۸۱ق)
- ۲۳- علل الشرائع. شیخ صدوق. (۳۰۶ یا ۳۰۷- ۳۸۱ق)
- ۲۴- الهدایة. شیخ صدوق. (۳۰۶ یا ۳۰۷- ۳۸۱ق)
- ۲۵- معانی الاخبار. شیخ صدوق. (۳۰۶ یا ۳۰۷- ۳۸۱ق)
- ۲۶- الخصال. شیخ صدوق. (۳۰۶ یا ۳۰۷- ۳۸۱ق)
- ۲۷- المقنن. شیخ صدوق. (۳۰۶ یا ۳۰۷- ۳۸۱ق)
- ۲۸- ثواب الاعمال وعقاب الاعمال. شیخ صدوق. (۳۰۶ یا ۳۰۷- ۳۸۱ق)
- ۲۹- عیون اخبار الرضا. شیخ صدوق. (۳۰۶ یا ۳۰۷- ۳۸۱ق)
- ۳۰- الاختصاص. شیخ صدوق. (۳۰۶ یا ۳۰۷- ۳۸۱ق)
- ۳۱- کمال الدین و تمام النعمة. شیخ صدوق. (۳۰۶ یا ۳۰۷- ۳۸۱ق)
- ۳۲- الامالی. شیخ صدوق. (۳۰۶ یا ۳۰۷- ۳۸۱ق)
- ۳۳- التوحید. شیخ صدوق. (۳۰۶ یا ۳۰۷- ۳۸۱ق)
- ۳۴- الجعفریات. محمد بن محمد اشعث. (؟- ؟)
- ۳۵- قرب الاسناد. عبدالله بن جعفر حمیری. (؟- ؟)
- ۳۶- طب الاثقة (طب النبی). عبدالله و حسین پسران بسطام. (؟- ؟)
- ۳۷- تحف العقول. ابن شعبه. (؟- ؟)
- ۳۸- تفسیر فرات الکوفی. فرات بن ابراهیم کوفی. (؟- ؟)

قرن پنجم

- ۳۹- المعجازات النبویة. سید رضی محمد بن حسین موسوی. (۳۵۹- ۴۰۶ق)
- ۴۰- نهج البلاغه. سید رضی محمد بن حسین موسوی. (۳۵۹- ۴۰۶ق)
- ۴۱- المقننة. محمد بن محمد بن نعمان مفید. (۳۳۶- ۴۱۳ق)

- ۴۲- الامالی. محمد بن محمد بن نعمان مفید. (۳۳۶-۴۱۳ ق)
- ۴۳- الارشاد. محمد بن محمد بن نعمان مفید. (۳۳۶-۴۱۳ ق)
- ۴۴- رسالة المحکم والمثابه. سید مرتضی. (۲۵۵-۴۳۶ ق)
- ۴۵- رجال النجاشی. احمد بن عباس نجاشی اسدی کوفی. (۳۷۲-۴۵۰ ق)
- ۴۶- الامالی. شیخ طوسی. (۳۸۵-۴۶۰ ق)
- ۴۷- تهذیب الاحکام. شیخ طوسی. (۳۸۵-۴۶۰ ق)
- ۴۸- الاستبصار. شیخ طوسی. (۳۸۵-۴۶۰ ق)
- ۴۹- مصباح المتوحد. شیخ طوسی. (۳۸۵-۴۶۰ ق)
- ۵۰- الفیه. شیخ طوسی. (۳۸۵-۴۶۰ ق)
- ۵۱- کنز الفوائد. ابوالفتح کراچی. (؟-۴۹۹ ق)
- قرن ششم
- ۵۲- روضة الواعظین. محمد بن قتال نیشابوری. (؟-۵۰۸ ق)
- ۵۳- مجمع البیان. فضل بن حسن طبرسی. (۴۶۹-۵۴۸ ق)
- ۵۴- مکارم الاخلاق. حسن بن فضل طبرسی. (؟-۵۴۸ ق)
- ۵۵- غرر الحکم ودرر الکلم. عبدالواحد بن محمد تميمی آمدی. (۵۱۰-۵۵۰ ق)
- ۵۶- الخرائج والجرائح. قطب الدین راوندی. (؟-۵۷۳ ق)
- ۵۷- الدعوات. قطب الدین راوندی. (؟-۵۷۳ ق)
- ۵۸- مناقب آل ابيطالب علیهم السلام. محمد بن علی بن شهر آشوب. (۴۸۹-۵۸۸ ق)
- ۶۰- السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی. محمد بن ادريس. (۵۴۳-۵۹۸ ق)
- ۶۱- جامع الاخبار. تاج الدین شعیری. (؟-؟)
- ۶۲- الاحتجاج. احمد بن علی طبرسی. (؟-؟)

قرن هفتم

- ۶۳- مشکاة الانوار فی غرر الاخبار. ابوالفضل علی طبرسی. (اوایل قرن هفتم)

۶۴- تنبيه الخواطر. ورام بن ابی فراس. (? - ۶۰۵ ق)

۶۵- كشف الغمة. علی بن عیسیٰ اربلی. (? - ۶۹۳ ق)

قرن هشتم

۶۶- مختلف الشيعة. حسن بن یوسف بن مطهر اسدی. (۶۴۸ - ۷۲۶ ق)

قرن نهم

۶۷- عدة الداعي ونجاح الساعي. ابن فهد حلی. (۷۵۷ - ۸۴۱ ق)

قرن دهم

۶۸- عوالي اللئالی. محمد بن علی بن ابراهیم احسانی معروف به ابن ابی جمهور.

(حدود ۸۴۰ - زنده در ۹۰۲)

۶۹- منية المرید فی ادب المفید والمستفید. شیخ زین الدین بن علی عاملی معروف به

شهید ثانی. (۹۱۱ - ۹۶۵ ق)

قرن دوازدهم

۷۰- وسائل الشيعة الى تحصيل مسائل الشريعة. محمد بن حسن بن محمد حر عاملی.

(۱۰۳۳ - ۱۱۰۴ ق)

۷۱- مدينة المعاجز. سید هاشم بحرانی. (حدود ۱۰۵۰ - ۱۱۰۷ یا ۱۱۰۹ ق)

۷۲- بحار الانوار. محمد باقر مجلسی. (۱۰۳۷ - ۱۱۱۱ ق)

قرن چهاردهم

۷۳- مستدرک الوسائل. میرزا حسین نوری طبرسی. (۱۲۵۴ - ۱۳۲۰ ق)

آشنایی با مؤلفان منابع جامع احادیث الشیعه مجلدهای ۲۵، ۲۶ و ۲۷

آشنایی با مؤلفان و تدوین‌کنندگان منابع فقه شیعه به لحاظ اهمیت روایی آن منابع ضروری است. شناخت کامل نویسندگان و شرح حال راویان روایات که میزان اعتبار توثیق سند کتاب و روایت را تأیید می‌کند، در این مختصر نمی‌گنجد اما به طور اجمال و به قدر امکان با مؤلفان منابع دست‌اول فقه شیعه از قرن دوم تا قرن چهاردهم هجری آشنا می‌شویم.

قرن دوم

۱- مفضل بن عمر جعفی (؟- ۱۶۰ ق)

وی از فقهای بزرگ و موثق، از اصحاب خاص امام صادق علیه السلام و متصدی برخی از امور از جانب ایشان بود. او همان است که امام صادق علیه السلام توحید را برایش بیان داشت و او سخنان امام را در کتابش که به توحید مفضل معروف شده، جمع کرده است. مفضل که بنا بر روایات از علوم ائمه آگاهی داشته و مورد توجه خاص امام صادق علیه السلام بوده، به نمایندگی از آن حضرت به کارهای شیعیان رسیدگی می‌کرد و در منازعات مالی ایشان برای رفع اختلاف به وکالت از آن حضرت می‌پرداخت. وی همچنین مباشر کارهای مالی امام کاظم علیه السلام بود و آن حضرت خود، شخصاً پرداخت‌های مالی شیعیان را نمی‌پذیرفت.

در مورد وی بین رجال‌های شیعه اختلاف است. نجاشی در ارتباط با وی می‌گوید: «او در نقل روایت مضطرب است». ابن غضائری می‌گوید: «المفضل بن عمر الجعفی ابو عبدالله، ضعیف متهافت، مرتفع القول، خطابی و قد زید علیه شیئ کثیر و حمل الغلاة فی حدیثه حملاً عظیماً ولا يجوز ان یکتب حدیثه و روی عن ابی عبدالله و ابی الحسن علیهما السلام».

اما آیت‌الله العظمی خویی در معجم رجال‌الحديث، وی را جلیل و ثقه می‌داند.

مهمترین کتاب او توحید مفضل درباره خداشناسی است که برای آن اسامی دیگری نیز ذکر شده است. نجاشی آن را کتاب فکر، کتاب فی بدء الخلق والحث علی الاعتبار نامیده است.

نامگذاری به فکر شاید به این دلیل باشد که در آن عبارت «فکر یا مفضل» تکرار شده است. بعضی هم آن را کنزالحقایق و المعارف نامیده‌اند.

از تألیفات وی:

۱ - التوحید

۲ - یوم و لیلۃ

قرن سوم

۲ - برقی (? - ۲۷۴ یا ۲۸۰ ق)

ابو جعفر احمد بن محمد بن خالد بن عبدالرحمن بن محمد بن علی. عالم و محدث شیعه، اصالتاً کوفی بود و نیاکانش در آن دیار زندگی می‌کردند و چون یوسف بن علی - والی عراق - محمد بن علی جد املائی برقی را که از هواداران زید بن علی بن حسین علیه السلام بود، دستگیر و به شهادت رساند، به ناچار عبدالرحمن و پسرش خالد به ایران گریختند و در برقه رود قم (ظاهراً رودخانه بیرقون) جایگیر شدند.

از زادروز وی اطلاعی در دست نیست اما احتمالاً در قم زاده شده است. وی عصر چند تن از ائمه اطهار علیهم السلام را درک کرده و از ایشان حدیث آورده است.

شیخ طوسی وی را در شمار یاران امام جواد و هادی علیهما السلام قرار داده بنابراین می‌توان گفت نخستین استادان وی، ایشان بودند.

چون از احادیث مرسل و ضعیف روایت می‌کرد، چندی مورد طعن فقها قرار گرفت که یکی از آنها شیخ، ربیس و فقیه قم احمد بن عیسی بود که وی را از قم راند و پس از مدتی پشیمان شد و پوزش خواست و وی را بازگرداند.

شاگردانی که در محضرش بودند: محمد بن حسن صفار، علی بن حسین سعدآبادی، محمد بن جعفر بن بطه، علی بن ابراهیم قمی، سعد بن عبدالله اشعری و...

وی تألیفات بسیاری داشته که بیشتر آنها را نیز به المحاسن نامگذاری می‌کرده و در حقیقت مجموعه‌ای از علوم قرآنی، حدیث و فقه بوده و گزاف نیست که آن را

دایرة المعارف بدانیم که تنها یک سوم آن باقی مانده است. برقی در قم درگذشت و همانجا به خاک سپرده شد.

از تألیفات وی:

۱- المحاسن

۲- الرجال

۳- ابراهیم بن محمد ثقفی کوفی (؟- ۲۸۳ ق)

ابو اسحاق ابراهیم ثقفی کوفی اصفهانی از شیعیان عالم و صاحب تالیف قرن سوم هجری است. ابو الفرج محمد بن اسحاق معروف به ابن ندیم در کتاب الفهرست او را از ثقات علماء و مصنفین معرفی کرده است.

شیخ طوسی در کتاب الفهرست، اصل او را کوفی دانسته و برای او مصنفات زیادی نقل کرده است. ابراهیم ثقفی از احفاد سعید بن مسعود، عموی مختار ثقفی است که امیر المؤمنین علیه السلام او را والی مداین کرده بود و در زمان امام حسن علیه السلام نیز والی بود. هنگامی که جراح بن سنان در مظلم ساباط مداین امام حسن علیه السلام را زخمی کرد امام علیه السلام بر سعید بن مسعود وارد شد و او طبیب آورد تا زخم امام علیه السلام را مداوا کند.

از تألیفات وی:

۱- المغازی

۲- الغارات

۳- المعرفة

۴- الجامع الكبير فی الفقه

۴- محمد بن حسن بن فروخ صفار (؟- ۲۹۰ ق)

از یاران باوفای امام حسن عسکری علیه السلام و چهره‌ای سرشناس و محدثی توانمند. وی را می‌توان از بزرگان روایت شیعه در قرن سوم هجری دانست. در آن زمان که

خفقان و ظلم بنی عباس همه جاگیر و امام حسن عسکری علیه السلام در منطقه نظامی تحت نظارت و مراقبت بود، محمد بن حسن بن صفار از طریق نوشتن نامه های خصوصی و به شکل مخفیانه، خود را به حضرت امام علیه السلام نزدیک کرد و بدین ترتیب شیعیان را از نور وجود ایشان علیه السلام بهره مند ساخت.

وی در قم یکی از چهره های نامور شیعه بود که با حفظ و نقل روایت، خدمت بزرگی به جهان تشیع کرد و بزرگانی چون کلینی، شیخ طوسی، علامه حلی و... درباره او بسیار گفته و نگاشته اند. از جمله استادان وی می توان به ابراهیم بن اسحاق، احمد بن ابی عبدالله برقی، احمد بن حسن بن علی بن فضال و... اشاره کرد. راوی جمیع کتب و روایات وی، شاگردش محمد بن حسن بن ولید است. محمد بن حسن صفار در شهر قم به خاک سپرده شده است.

از تألیفات وی:

۱- کتاب الصلوة

۲- کتاب الوضوء

۳- کتاب الجنائز

۴- کتاب الصیام

۵- کتاب الحج

۶- کتاب النکاح

۷- کتاب الطلاق

۸- کتاب المزار

۹- کتاب الرد علی الغلاة

۱۰- بصائر الدرجات

۱۱- المؤمن و...

۵- عبدالله اشعری قمی (؟- متوفی در عصر غیبت صغری)

ابوجعفر احمد بن محمد بن عیسی بن عبدالله اشعری قمی. از راویان بزرگ شیعه در قرن سوم هجری و از یاران ائمه می باشد. او در شهر قم به دنیا آمد. از نوجوانی زیر نظر پدر خود محمد بن عیسی اشعری به فراگیری علوم و معارف اسلامی پرداخت. او خدمت امام رضا، امام جواد و امام هادی علیهم السلام نیز رسیده بود و روایات فراوانی از ائمه اطهار علیهم السلام نقل کرده است. شیخ طوسی وی را محدثی ثقة نامیده است. از جمله شاگردان وی می توان به محمد بن حسن صفار، سعد بن عبدالله، علی بن ابراهیم، داود بن کوره، احمد بن ادریس، محمد بن حسن بن ولید و... اشاره کرد.

از تاریخ وفات وی دقیقاً اطلاعی در دست نیست لیکن ایشان در سال ۲۷۴ ق در قید حیات بوده اند.

از تألیفات وی:

۱- النوادر

۲- التوحید

۳- فضل النبی

۴- المتعه

۵- الناسخ و المنسوخ

۶- طب الکبیر

۷- طب الصغیر

۸- المکاسب

۹- الاظله و...

۶- حسین بن سعید اهوازی (؟-)

ابومحمد حسین بن سعید بن حماد بن مهران اهوازی، فقیه و محدث شیعی ایرانی. وی در کوفه زاده شد و اصالتاً ایرانی بود. برای تعالی و نشر تعالیم اسلام و

معارف خاندان رسول ﷺ همراه با برادر خود حسن بن سعید به اهواز رهسپار شد و برای اعتلای اسلام و شیعه بسیار کوشید. پس از درگذشت برادرش، از آنجا به قم رفت و در خانه حسن بن ابان جای گرفت و دانشمندان و شخصیت‌های بسیاری از وی روایت شنیدند.

روایات وی در بسیاری از نام‌آورترین کتب شیعه همچون: کافی، تهذیب، استبصار، من‌لایحضرة الفقیه، وسائل الشیعه و... نقل و به آن استناد شده است.

از جمله اساتید وی محمد بن ابی عمیر، احمد بن محمد بن ابی نصر بزنجی، صفوان بن یحیی و... و از شاگردان ایشان احمد بن ابی عبدالله برقی، علی بن مهزیار اهوازی، حسن بن محمود و... بودند. به گفته شیخ طوسی، وی و برادرش از اصحاب امام رضا، امام جواد و امام هادی علیهم‌السلام بودند. وی در قم درگذشت.

تألیفات وی و برادرش بیش از ۳۰ جلد است که برخی آورده شد.
از تألیفات وی (و برادرش):

۱- المناقب

۲- کتاب الزیارات

۳- کتاب التقیة

۴- الرد علی الغلاة

۵- المنال

۶- المؤمن و...

۷- جعفر بن احمد بن علی بن قمی (؟-؟)

ابو محمد جعفر بن احمد بن علی بن قمی، مشهور به ابن رازی ایلاقی. محدث، فقیه شیعی در قرن چهارم هجری. از زادروز وی اطلاعی در دست نیست. از آنجایی که دیر زمانی در ری جاگیر شده، به ابن رازی معروف است.

همروزگار شیخ صدوق و صاحب بن عباد بود و از هر دوی آن بزرگان روایت کرده و شیخ صدوق نیز از وی.

وی نویسندهٔ پرکاری بود و آثاری نزدیک به ۲۲۰ کتاب نگاشته که متأسفانه تنها برخی از آنها امروز در دسترس است.

اکثر رجال نویسان، وی را به فضل و دانش ستوده و ثقةٔ تمام دانسته‌اند. از زمان درگذشت و خاکجای وی اطلاعی در دست نیست. از تألیفات وی:

۱- الأعمال المانعة من دخول الجنة (مانعات)

۲- ادب الامام و الماموم

۳- المسلسلات الاخبار

۴- الغایات

۵- العروس

۶- جامع الاحادیث النبویة

قرن چهارم

۸- محمد بن مسعود عیاشی (؟- حدود ۳۲۰ ق)

ابونصر محمد بن مسعود بن محمد بن عیاشی سلمی سمرقندی کوفی معروف به عیاشی، از بزرگان فقهای شیعهٔ امامیه و نظریه پردازان اندیشور اسلامی. یگانهٔ روزگار خود در علوم گوناگون، فاضل، مفسر، محدث و ادیب بود.

وی در ۲۶۰ ق به عراق وارد شد و در آغاز از اهل سنت بود اما با مطالعهٔ دقیق بر فقه جعفری به تشیع روی آورد و از سرآمدان روزگار خود شد و تمام دارایی خود را صرف و وقف تشیع کرد.

محمد علی مدرس تبریزی صاحب ریختهٔ الادب دربارهٔ وی می‌گوید: «عیاشی در علم، فضل، ادب، تبحر و تنوع علمی، یکتای زمان خود بوده است.»